

Mål & Mæle · 4

19. årgang, december 1996

Svampignoner, charlotteløg og advokados
Hvad er det der sker når Åros bliver til Århus og universitet til undervisitet? Vi går rundt og tolker ord som består af uforståelige elementer, så de bliver mere gennemsigtige. Fænomenet kaldes folkeetymologi og man kan læse om det side 7

Arabisk i dansk

Hvad er forskellen på islamisk, muslimsk og muhammedansk? Der rodes med disse ord i den danske hverdag. Ligesom med stavningen af arabiske navne med latinske bogstaver. Nu er der klar besked om arabisk i dansk, side 12

Avisernes sproglejl

Mange skælder ud over at der er for mange sproglejl i aviserne, men er det andet end en fornemmelse, en irritation over lidt uskyldigt sjusk? Ja, det er det! Få syn for sagn side 16

Om sprogets foranderlighed

Hvorfor er sprogfolk så irriterende tolerante og afslappede over for sprogbrugernes evindelige brud på den sproglige norm? Kan de ikke se skoven for bare træer, eller sniger de sig terapi om natten? Læs sandheden side 20

Den gode tone

I 1831 udkom der en bog om gode manerer. Den har et afsnit om hvordan man bruger sproget på en dannet måde. Læs om hvorfor man skal undgå Pøbelens plumpe, lave Talemaader og Provincialismer, side 26

Sprogligheder 2

Svampignoner, charlotteløg og advokados 7

Islamisk, muslimsk eller muhammedansk..... 12

Sproglejl i aviserne 16

Om sprogets ulidelige foranderlighed 20

Den gode tone 26

Stilleværelsen 30

Sprogviden 32

Vor danske retskrivning er (som de andre europæiske) opstået gradvis, idet slægt efter slægt har prøvet og kludret sig frem og meget har fået lov til at sætte sig fast, som aldrig burde være godkendt. [...] Konservatisme har ført til at retskrivningen sejler med mange lig i lasten: bogstaver som engang har været udtalt, men for længst er forstummet.

*Otto Jespersen
(1920)*

Sprogligheder

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til Carsten Elbro, Erik Hansen og Ole Togeby. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Mål & Mæle,
Pernille Frost
Mosevej 17, 2. th.
2860 Søborg

og mærk kuverten Sprogligheder.

! Bemærkninger til Mål & Mæle 1/96

I rubrikken »Sprogligheder« besvarer EH spørgsmålet »strakt eller strukket?« og konkluderer at formen *strukket* stadig er uforklaret. Når henses til at verbet *strække* lydligt og indholdsmæssigt ligger meget nær formen *trække*, der netop bøjes *trukket*, synes formen *strukket* at være nærliggende – omend ikke godkendt.

Til spørgsmålet »vi ligger i øjeblikket med...« er det min opfattelse at forklaringen på brugen – som anført i svaret – må søges inden for sejlspporten. Det er her almindelig sprogbrug at tale om, at et skib ligger i søen, at det ligger underdrejet og at det ligger for vindstille. Herfra til at sige, at det ligger med hård vind, forekommer nærliggende.

Til svaret bemærkes i øvrigt, at der ikke er tale om »en bitte vind« men om »bidevind«, jf. herom Nudansk Ordbog.

Henrik Wanscher
Frederiksberg

? Høhøst

Er der ikke noget mærkeligt og forkert ved ordet *høhøst*, som jeg hørte i radioen for nylig? Man høster jo ikke hø, men græs, som derefter bliver til hø. Tak for et godt lille blad!

Børge Sommer
Ikast

! Jeg kan ikke støtte Dem i at der skulle være noget ulogisk i udtrykket *høste hø* eller *høhøst*. Begge udtryk har været brugt i dansk i mange hundrede år, og det er et argument i sig selv for at acceptere dem. Og som sagt, der er ikke noget uklart eller ulogisk i udtryksmåden.

Tænk på formuleringen *at bage brød*. Egentlig bager man jo ikke brød; man bager dejen, og derved opstår produktet brød. Det udtrykker man ved at sige *bage brød*.

Man binder et bånd, og herved opstår der en knude; det hedder *at binde en knude*, selvom det jo er båndet man binder.

Man klipper papir, og herved opstår der julehjerter. Det kaldes *at klippe julehjerter*, til trods for at det egentlig ikke er julehjerter man klipper.

Man koger ikke havregrød, men man koger grynene, hvorved der opstår havregrød. Men man kalder det *at koge havregrød*.

Man strikker garn, og derved kommer der til at foreligge en sweater. Men man kalder det *at strikke en sweater*.

Der er masser af den slags udtryksmåder i dansk, og *høste* er et af dem: *at høste hø* er at afskære græs, så produktet hø kommer til at foreligge. Udtrykket er helt parallelt med de nævnte, og hvis *høste hø* er forvrøvlet, så er *bage brød* osv. det også.

Når man siger *høste rug, roer, kartofler* osv., hænger det sammen med at *rug, roer og kartofler* hedder det samme som groende plante og som høstet vegetabilsk produkt. I modsætning til *græs/hø*.

Lad os bare blive ved med at bruge de gode ord *høhøst* og *høslæt*.

EH

? Bøjning af tillægsmåder

Kære Mål & Mæle, Sprogligheder!
Fed brevkasse i øvrigt. Lige noget for en sprogrøgter/-revser der stedse oftere må se i øjnene at han ikke har ret. Pokkers osse.

Kan en kort tillægsform talbøjes? Nej, vel? Så vidt jeg gennem usystematiske observationer kan se, sker der et eller andet skred i brugen; hvilket skred, har jeg ikke fuldstændigt overblik over. Eksempler:

- 1) *De spiste blomster*. Er de *spiste* eller *spist*?
- 2) *De parkerede biler*. Er de *parkerede* eller *parkeret*? Står de *parkerede* eller *parkeret*?
- 3) *De lukkede vinduer*. Er de *lukkede* eller *lukket*?

Fortsæt selv.

I eksemplet med blomsterne hjælper det at spørge: Er de *opspiste* blomster *spist* op eller *spiste* op? Her er der ingen tvivl; det hedder *spist* op. Men kunne de være *opspiste* eller skal det

også være *opspist*? Og hvorfor kommer vi i tvivl?

I eksemplet med bilerne er jeg i tvivl når jeg siger sætningen, men ikke når jeg går analytisk til værks; det hedder *parkeret* alle steder. Men hvilken betydning har den sammenhæng de samme ordformer anvendes i?

I eksemplet med vinduerne føles det som om der er en betydningsforskel. Passer det? Og hvilken?

Hvilken forklaring er der på fænomenet? Er det sådan at (en del af) ud-sagnsordet i brugen behandles som et ord der angiver en egenskab ved navneordet og derfor talbøjes som dette, eller hvad sker der? For der er et eller andet mystisk på færde.

Og mere generelt: hvilket skred sker der mod fx en 'forsimpling' af sproget, altså at vi efterhånden bruger de ordformer det er nemmest at operere med? Og sker der overhovedet et skred, er det et generelt fænomen, eller har jeg blot stirret mig blind.

Morten Nørholm
Valby

! Det er et stort og kompliceret spørgsmål. Problemet er at tillægsformerne dels kan optræde som verber (udsagnsord), dels som adjektiver (tillægsord). Har de verbumsfunktion, skal de ikke bøjes:

gidslerne er isoleret fra omverdenen
husene blev i morges rystet ved en eksplosion
nu er alle sømmene brugt

Men er de adjektiviske, skal de helst bøjes:

væggene er godt isolerede
beboerne var rystede
alle sømmene er brugte (og rustne)

Der står en hel artikel om dette i Mål & Mæle 10. årgang nr. 2. Desuden kan man slå det op i Erik Hansen: Bedre Dansk (2. udg. 1993) s. 53–56.

EH

! Kære Togebyer

Jeg nød jeres artikel om platituder, ikke mindst fordi jeg selv har tilbragt en del tid på amerikanske landeveje og sommetider lagt mærke til en sjov nummerplade.

Jeg tror jeg kan hjælpe med én af jeres endnu uløste platituder: [IRAPHD], som jeg læser således: I are a PhD, hvilket naturligvis turde være løgn; men ironien eller hånen er jo tydelig.

Fra min tid som lærling på Niels Bohr Institutet husker jeg en vits som hang fremme i flere af ingeniørernes kontorer. Billedet forestillede en meget tåbeligt udseende herre med regnestok og diplom i hånd. I taleboblen stod der: Six munce ago I cudn't even spel injuneer, and now I are one.

Hasse Greiner
Bjæverskov

? Hvordan og hvorledes

? Hvad er egentlig forskellen mellem *hvordan* og *hvorledes*? Både mht. betydning og oprindelse.

P. Hegelund
Viborg

! *Hvordan* og *hvorledes* betyder det samme.

Endelsen *-dan* er tysk og importeret fra nedertysk i middelalderen. Det er egentlig et participium som svarer til højtysk *getan*, altså af verbet *tun*.

Ordene *hvordan*, *sådan*, *lige(så)dan* blev brugt som adjektiver (tillægsord) i gammeldansk (*hvordan måde det skal gøres*), mens ordene på *-ledes* var adverbier (biord), som de er det den dag i

dag: *hvorledes*, *således*, *ligeledes*; dog kan *anderledes* nu bruges adjektivisk: *en anderledes sommerferie*.

Endelsen *-ledes* er rent nordisk, og kommer af oldnordisk *leið*, som betyder 'vej' eller 'måde' (tænk på engelsk *way*).

I adskillige hundrede år har ordene på *-dan* kunnet bruges adverbielt, men de får for tiden alvorlig konkurrence af ordene på *-ledes*, som i lang tid har haft et vist præg af skriftsprog. At nordiske ord og ordmønstre kan trænges tilbage af tyske, er der talrige eksempler på i sproghistorien: *vorde* bliver til *blive*, *brat* bliver til *stejl*, *lød* bliver til *farve* osv.

Men hvis først ordene på *-ledes* er blevet skriftsprog, så er det netop sandsynligt at politikere, administratorer, store erhvervsfolk og andre med god grund til selvhøjtidelighed vil begynde at finde behag i dem. Ligesom de hellere siger *efterfølgende* end *senere*, hellere *samtlig* end *alle*, og ikke kunne drømme om at sige eller skrive *i år* når man nu har det gode *i indeværende år*.

Så det skal nok være forklaringen på at de gode gamle nordiske ord på *-ledes* er ved at få et *come back*!

EH

? Fodbold(s)kamp

Angående opgave nr. 8 i Sprogviden, Mål & Mæle 1996 nr. 3, så slog det mig, at *s'et i fodboldskamp* kan være blevet opfattet som et genitiv-*s*, og at det derfor er blevet opfattet som ukorrekt. For når vi taler om en *foldbold-kamp*, bruger vi jo ikke genitiv.

Søren Skriver Tillisch
Kbh. Ø

! Jeg tror ikke rigtig på den forklaring. Hvis den var holdbar, skulle vi jo også være mistænksomme over for *s'et i*

murstensvæg, brunkålsopskrift, fløjlsjakke og tusindvis af andre ord, hvor det heller ikke kan være et genitivs-s.

EH

? Vidnet er død(t)

Er der forskel på brugen af *død* og *dødt* når grundledet er et navneord i intetkøn som *vidnet, barnet og dyret*?

For nogle uger siden stod der *Vidnet er død* i en overskrift på forsiden af Weekend Avisen.

Poul Skårup
Tillerup

! Normalt har navneordenes køn intet som helst med deres betydning at gøre. At det hedder *en stol, en båd, en gris*, men *et bord, et skib* og *et svin* er fra et nutidigt synspunkt helt tilfældigt.

Omkring 75 % af de danske navneord er fælleskøn, resten er intetkøn. Men når det gælder betegnelser for levende væsener, er procenten af fælleskøn langt højere. Faktisk er intetkønsordene at regne for undtagelser fra en regel der siger at betegnelser for dyr og mennesker er fælleskøn.

Eksempler er *barn, gidsel, medlem, menneske, postbud, vidne; eger, firben, føl, kid, svin, æsel*. Artikler og tilføjesord som knyttes direkte til sådanne navneord, har deres normale intetkønsform: *et lille barn, det udmattede gidsel, et aggressivt medlem, et sødt menneske, et ungt postbud*.

Men når tilføjesordet er omsagnsled, i reglen efter *være*, så er vi ikke meget for at vælge intetkøn: *gidslet var sygt ved ankomsten, dette medlem er meget aggressivt, vores postbud er ungt endnu* osv. Det lyder sært, og godt og vel halvforkert, for i sådanne forbindelser aktiveres øjensynlig en slags betydning af modsætningen fælleskøn/intetkøn: levende væsener er betydningsmæssigt fælleskøn. Derfor siger og

skriver man *postbuddet er ung endnu, dette medlem er noget aggressiv, vidnet er død* osv., og det kan man trygt anbefale!

De fleste accepterer vistnok at *barn* har intetkønstillægsord: *barnet er blevet køn(t)*. Og bedre endnu går det med dyrebetegnelser: *egernet er rød(t), det æsel er stædig(t), er firbenet vekselvarm(t)*? Det ser ud til at sproget placerer børn og dyr lidt nærmere ting, mens voksne mennesker er på klar afstand af ting!

EH

? Flygel og bogtrykker

Hvad skal man stille op med (fag)folk, der hævder, at et *flygel* ikke er noget *klaver* (uagtet at man givetvis kan gribe de selvsamme folk i at bruge udtrykket »opretstående klaver«, skønt alle klaverer ifølge deres egen definition er opretstående)?

Eller med folk, der mener, at ikke alle, der trykker bøger, er bogtrykkere, men kun dem, som bruger en bestemt trykteknik (højtryk)?

Er der overhovedet noget at stille op?

Med venlig hilsen og på forhånd tak,

Morten Kyndby Holm
Thisted

! I alle de definitioner af *flygel* som jeg har undersøgt, bruges *klaver* som overbegræb til *flygel*. Således Ordbog over det Danske Sprog IV (1922): »...klaver i trekantet form, hvis strenge er udspændt i samme retning som tangentterne«. Tilsvarende i Gads Musikleksikon (1987): »"...klavertype med resonansbund og strenge liggende vandret«. Et *flygel* er altså en slags klaver.

Man kan jo også minde om at *klaverkoncerter* altid spilles på flygler. Og

når Beethovens *klaversonater* skal indspilles, sker det naturligvis på flygel.

Ordbøger og andre opslagsværker oplyser ikke noget om at det kun er højtrykteknikken der giver ret til betegnelsen *bogtrykker*, men det er da muligt at visse bogtrykkere ønsker at reservere titlen til dem der beskæftiger sig med den gamle teknik og ikke noget nymodens tøjleri som dybtryk.

Om der er noget at stille op? Nej, det er der ikke. Når folk har sat sig noget sprogligt i hovedet, kommer man ingen vegne med fornuft og argumenter.

EH

! Titlen *bogtrykker* og hans firma *et bogtrykkeri* bliver nu til dags ret ofte misforstået – især af yngre mennesker. Det er da også nærliggende at opfatte ordene som henholdsvis 'en, der trykker bøger' og 'et sted, hvor der trykkes bøger'. Men dette er ikke en helt nøjagtig antagelse, og det får mig til at uddybe emnet lidt.

Et *bogtrykkeri* er normalt et værksted, eller nu til dags rettere en fremstillingsvirksomhed, der beskæftiger sig med trykning af alle former for tryksager – ikke kun bøger. Der findes endog bogtrykkerier, der aldrig har trykt en eneste bog; og benævnelsen *bogtrykkeri* skal opfattes ligesom andre håndværksvirksomheder f.eks. *snedkeri*.

En *bogtrykker* er personen, der *ejer* bogtrykkeriet, men for at bruge titlen skal vedkommende også have svendebrev i *bogtrykfaget*. Faget udlærte i mange år to faggrupper: sættere og trykkere, og begge grupper benævnes som *bogtrykkere*. En *bogtrykker* med *et bogtrykkeri* er altså sammenlignelig med en *snedkermester* med *et snedkeri*.

Spørgsmålet om, at udelukkende de, der trykker bøger i højtryk (i branchen

oftest benævnt *bogtryk*), skulle kunne benævnes som *bogtrykkere*, kunne der i og for sig godt være noget om tidligere, men jeg mener, det er en forældet opfattelse. – I bogtrykkerierne brugte man indtil i 60'erne udelukkende trykmetoden højtryk; men offsettrykmetoden vandt efterhånden udbredelse inden for bogtrykkerbranchen, hvor det hidtil kun havde været litografiske etableringer, der havde benyttet sig af denne teknik. I dag er offsettrykmetoden eneherkende i bogtrykkerierne.

Så uanset om trykmetoden ved trykning af bøger er højtryk, offset eller andet, så kan den udøvende mester altså nu til dags være en *bogtrykker* – endog selv om han aldrig nogensinde selv har trykt en bog!

Sven Elbro,
bogtrykker.

Svampignoner, charlotteløg og advokados

Folkeetymologisk gentolkning

Etymologi er læren om ordenes oprindelse og deres indbyrdes historiske slægtskab. I de etymologiske ordbøger kan man f.eks. få oplyst at ordet *korn* er beslægtet med *kerne*, men også med det latinske ord *granum* (»et gran salt«) og med *granit*, som jo er en kornet stenart.

Ved *folkeetymologi* forstår man omdannelse af ord, således at uforståede elementer under indflydelse af ordets betydning ændres til forståelige elementer. Som når *universitet* bliver til *undervisitet* og *karrusel* bliver til *kør-om selv*.

Omdannelsen har at gøre med at sprogbrukerne mere eller mindre bevidst antager noget om ordenes oprindelse og tilpasser dem derefter. I den forstand er der tale om en art etymologisk virksomhed, men ellers er *gentolkning* nok en bedre betegnelse for fænomenet. Ikke desto mindre holder vi os her til den traditionelle betegnelse *folkeetymologi*.

Lange uforståelige ord

Det er især ord med tre eller flere stavelser der er udsat for folkeetymologisk omdannelse.

Vi er vant til at forstå og genkende de enkelte dele af ord med flere elementer: *under-be-mand-ing*, *avis-læse-sal*, *lønbog-hold-eri-op-lys-ning-er* osv. Derfor er der faktisk noget sært ved ord som *helikopter*, *kardiovaskulær* og *paroksytonon*.

Så længe den slags ord kun bruges i rent fagsproglige kredse, bevarer de deres form. Men kommer de ud i dagligdagens almensprog, så udsættes de for

at blive omtydet. Det skal dog siges at det normale er at der ikke sker nogen folkeetymologiske forskydninger. Det hedder stadig *hospital*, *acceleration* og *atmosfære*. Folkeetymologisk omdannelse finder øjensynlig kun sted når et eller flere af ordets elementer har en tydelig udtrykslighed med elementer som giver en vis mening i sammenhængen. Som når *chokolade* bliver til *sukkerlade* og *reumatisme* til *rygmatisme*. *Telefon* kan høres i formen *talefon*, men *helikopter* kan umuligt blive til *flyvekopter*, derimod måske nok til *hævekopter* – eller som digteren Jørgen Sonne for sjov har foreslået det: *helligtrækopter*!

Den gode løsning

I nogle tilfælde giver den folkeetymologiske omdannelse udmærkede og fuldstændig normale ord. F.eks. *nedstirre*, som kommer af *nidstirre*; *nid* betyder ondskab (*nidding*), og *nidstirre* betyder altså 'stirre ondt på'. Den nye form *nedstirre* betyder 'stirre på en så han dukker sig'. Det er en ny betydning, men den handling ordene beskriver, er den samme.

Sagn i vendingen *syn for sagn*, betyder 'udsagn', og hele udtrykket betyder altså at man med egne øjne kan se det man hidtil kun har hørt om. Og det er jo nærmest det samme som at *få syn for sagen*, som den folkeetymologiske form er!

Årvågen indledes med et element som ikke mere kendes i dansk; det er det samme som vi har i *årle*, og *årvågen* betød oprindelig 'tidligt vågen'. Men det ukendte element omdannes til noget

kendt, og vi har nu formen *overvågen*. Og naturligvis har verbet *overvåge* spillet med.

Fra lidt ældre tid kendes *ligparade* for fransk *lit de parade*, altså dette at de sørgende defilerer forbi den åbne kiste med den afdøde.

Stedfader, stedmoder, stedbarn osv. går tilbage til ord med førsteleddet *stiup-*, som har en kompliceret og omstridt oprindelse. Men da dette element ikke genfindes i andre ord, er det ganske naturligt at det omtydes til *sted-*, som jo giver ganske god mening: stedforældre og stedbørn har man jo i stedet for de biologiske forældre og børn.

Den halve løsning

I mange tilfælde foregår omdannelsen ved at ét element udskiftes, mens resten ikke ændres. *Undervisitet, sukkerlade* og *rygmatisme* er allerede nævnt.

Pantomime finder man tit i formen *pantomine*. Det er jo teater uden ord, så skuespillerne må udtrykke sig med dans og *minespil*.

Ømfindtlig kommer af det tyske *empfindlich* ('følsom'), og havde i ældre dansk formen *emfindtlig*. Men ordet er altså blevet omdannet til *ømfindtlig*, da det jo er noget med ømskindethed!

Ganske nærliggende er det at omdanne *manuskript* til *manuskrift*. Mere sært er *ukvemsord*. Oprindeligt er det *ukvædensord*: *kvæde* er at ytre, og *ukvædensord* er ord som ikke burde siges. Omdannelsen er uden tvivl sket under indflydelse af det gammeldanske *ukvem*, som betyder 'upassende'.

En særlig snørklet historie har *muldvarp*. Det er lånt fra tysk *Maulwurf*. I ældre tysk betød ordet *muwerf* 'bunkekaster', idet dyret jo laver muldvarpeskud. Det blev senere folkeetymologisk omtydet til *moltwerf*, 'muldkaster'. Som igen blev omtydet til *Maulwurf*, som betyder 'den der kaster med mun-

den' (mulen, snuden). Men da ordet kommer ind i dansk, omtydes det tilbage til *muldvarp*, altså 'muldkaster'!

Fra fremmede sprog

Det kan ske at den folkeetymologiske omdannelse sker nogenlunde samtidig med at et fremmedord indføres i dansk.

Et velkendt eksempel er det franske *vélocipède* som betegnelse for en tidlig og meget usikker cykelmodel. Det fik folkeetymologien – eller i det mindste folkeviddet – til *væltepeter*.

Et par gamle botaniske eksempler er plantenavnene *agermåne* og *løvstikke*, som kommer af latin hhv. *agrimonium* og *levisticum*. Her kan vi også nævne *regnfang*; det kommer af tysk *Rainfarn*. *Rain* er et smalt stykke udyrket jord som markerer grænsen mellem jorder eller marker; *Farn* er det tyske ord for *bregne*. Det er i dansk blevet til *regnfan* eller *regnfang*, og begge dele er ret meningsløse!

Kahyt kommer af fransk *cajute*; det kan være sammenblandet med fransk *cahute*, som betyder 'lille hus'; eller det kan være ordet *hytte* der har slettet *j* og indsat *h*: en *kahyt* kan jo ligne et lille hus.

Og så er der *Nørrebros Runddel*. *Runddel* kommer såmænd af fransk *rondelle*, som er en rund åbning eller en rund plads i en by. En besluttsom og vellykket omdannelse.

Det bibelske ord *syndflod* har vi fra tysk *Sintflut*. Førsteleddet *sint-* findes ikke i moderne tysk, men i ældre sprog betød det 'stor'. Der er var altså oprindeligt tale om en stor oversvømmelse, men ordet var tidligt og allerede i tysk blevet omtydet til *Sündflut* og herfra kommer så det danske *syndflod*. Og den blev jo netop iværksat for at gøre det af med alle syndige mennesker. Den officielle tyske form er dog i dag *Sintflut*.

Sich anmassen betyder på tysk

'tilmåle sig noget', f.eks. plads, dvs. 'være påtrængende'. Mange omdanner ordet til *anmasende*, hvad man kan høre på udtalen: det drejer sig jo om at *mase sig på!* Men den korrekte stavemåde og den tilsvarende udtale er altså stadig *anmassende*.

Kulravende sort eller *mørk* giver god mening: det er noget med at *rave rundt* i mørket. Men det er en ren folkeetymologi. Ordet stammer fra tysk *kohlra-benschwarz*, dvs. »kul-ravne-sort«.

Vi slutter dette afsnit med udtrykket *stop en halv*. Forklaringen er ikke 100 % sikker, men den er så god at det ville være synd at forholde læserne den. Det er sandsynligvis det engelske sømands-udtryk *stop and haul*: »hold op med at hale!«, som der bliver råbt når der sættes sejl eller hives anker op.

Den skriftlige omtydning

I nogle tilfælde er det kun skriften der viser at der er folkeetymologiseret.

I højtysk har man ordet *Unkraut*. *Kraut* betyder 'urt', og *Unkraut* betyder 'møgurt', nemlig uønsket plantevækst. Dansk har overtaget ordet i en plattysk form, *Unkrut*, og var det gået normalt til, ville det i dansk være blevet til *ukrut*. Men det er altså blevet til *ukrudt*, med et *d* som leder tanken hen på sprængstof.

En af mine kolleger fik for kort tid siden en mødeinkaldelse fra det Humanistiske Fakultet på Københavns Universitet. Man skulle bl.a. drøfte hvad en bestemt aftale ville *indvoldvere*. Det er da en stavemåde der vil noget, nemlig omtyde *involvere* til noget med indvolde. Og selvfølgelig: hvis A involverer B, så er B noget som A har inde i sig!

Til denne gruppe hører muligvis eksemplet *svinggerninger*. Det stammer fra en dansk stil, og forfatteren mente 'svinkeærinder', kunne man se af sammenhængen. Jamen, *svinkeærinder* er jo netop gerninger der udføres lidt

målbevidst og ikke lige frem efter en ret linje.

Gentolkning, aftolkning og omtolkning

Folkeetymologisk omdannelse hører med til sproget og dets liv. Den viser at sprogbrugerne mere eller mindre bevidst analyserer og tolker ordene. Men der er andre omdannelsestyper end folkeetymologi; her skal nævnes to som begge kontrasterer med folkeetymologien og dermed bidrager til at belyse denne.

Ved den folkeetymologiske omtolkning bevares et ords betydning, mens dets form helt eller delvis ændres til noget som sprogbrugerne kan genkende og tyde:

emballere > indballere

Man kunne kalde dette *gentolkning* og definere folkeetymologi som *gentolkning*.

Aftolkning er det der sker når en sprogbruger ikke kan genkende et ords dele og derfor ikke bindes af ordets stavemåde eller udtale. Som når en skoleelev skriver *ager til* for *af og til* eller *bippeholde* for *bibeholde*. Eksemplerne er autentiske.

Aftolkning er årsagen til mange almindelige stavefejl. Det kan være svært for en skoleelev eller et ungt menneske som læser meget lidt, at gennemskue ordet (*u*)*lyksalig* – thi hvad er vel *salig*? Og så får vi den meget almindelige stavemåde *ulyksagelig*.

Vindruer er druer som der fremstilles vin af. Førsteleddet *vin-* udtales derfor traditionelt lige som i *vinglas*, *vineddike* og *vinhøst* – selvfølgelig. Men mange unge og yngre danskere udtaler nu ordet som om det var *vinddruer*. Altså med samme udtale af førsteleddet som i *vindjakke*, *vindstyrke* og *vindretning*. Det må være en aftydning af *vindrue*

der er årsagen, ikke en folkeetymologi, for *vindruer* har ikke noget med vind at gøre.

Tilsvarende bliver *nytårsforsætter* hos mange til *nytårsfortsætter*, idet de ikke gennemskuer at det er noget man sætter sig for – og netop ikke noget man fortsætter med!

Ved aftolkning beholdes ordets betydning altså, men et eller flere af dets elementer ændres til noget som ikke har med det samlede ords betydning at gøre.

Omtolkning er det fænomen at et ord skifter betydning fordi dets elementer nytolkes. Ordet ændrer altså ikke form.

Når *forfordele* hos yngre danskere har skiftet betydning til 'favorisere', eller 'give for meget', hænger det naturligt sammen med hvad *for-* betyder i andre forbindelser: *formøde, forrang, forhjul* osv. »Lise er blevet forfordelt« kommer på den måde til at betyde at Lise har fået mere end hun skulle have!

Ordet *bjørnetjeneste* går tilbage til Lafontaines fabel om den tamme bjørn der vil vifte en flue væk fra sin herres næse og kommer til at knuse hans hoved. Men kender man ikke den historie, kan man komme til at opfatte *bjørne-* som en betegnelse for noget stort og godt, og så kan *bjørnetjeneste* skifte betydning til 'stor tjeneste', 'en god gerning'.

Ifølge ordbøgerne er en *lapset* mand en der er overelegant i sin påklædning. Men *lapset* er af mange yngre danskere omtolket til 'laset', 'luvslidt', naturligvis under indflydelse af *lap*.

Omtolkning må være lige det modsatte af folkeetymologi. Ved folkeetymologi (gentolkning) ændres et ords form så den kommer til at passe med dets indhold. Ved omtolkning ændres ordets indhold så det kommer til at passe til formen.

Etymologi for folket?

De folkeetymologiske nydannelser opstår i reglen blandt sprogbrugere uden stor indsigt i sproget og dets historie og med et beskedent kendskab til skriftsprogets traditioner. Mange af de omtvandede ord er pudsige engangsdannelser, og de karakteriseres tit af ordbøgerne som »folkelig forvanskning eller spøgende« – hvis de overhovedet kommer med i ordbøgerne. Men det er allerede fremgået af eksemplerne ovenfor, at der er folkeetymologiske nytolkninger som er fuldt indgået i rigsmålet både i tale og i skrift.

Jeg slutter af med nogle flere eksempler på dette.

En *kokasse* er egentlig er dårligt ord. Man skulle tro det var en kasse til kreaturtransport, og den runde ekskrementklat har ingen som helst lighed med en kasse. I ældre dansk hed det *kokase*, og det nu forsvundne ord *kase* havde betydningen 'klat'.

Mundgodt kommer af det oldnordiske ord *mungát*. Elementet *mun-* betyder 'frydefuld' eller 'behagelig', og *gát* betyder 'mad' eller 'drikke', egentlig noget man får, tænk på engelsk *get*. Betydningen af *mungát* indskrænkedes efterhånden til 'øl', og omtydningen til *mundgodt* er jo da ikke helt ved siden af.

At sunde sig kommer af *summe sig*. *Summe* er etymologisk beslægtet med *samle*, og *at summe sig* betyder således 'at samle sig sammen'. Herfra er der hverken lydligt eller betydningsmæssigt langt til *at sunde sig*.

Der er noget i *gære* giver god billedlig mening: når det gærer i dejen eller øllet, begynder det med skjulte, men kraftfulde processer, der er ved at ske noget. Men vendingen har en helt anden oprindelse. Det var nemlig tidligere *noget i ger(d)e*. Det gammeldanske ord *gærd* er beslægtet med *gøre* og *gerning*,

og betydningen var at noget var ved at blive *gjort* eller ved at komme i gang.

Enemærker er også en folkeetymologisk omdannelse. *At være på sine enemærker* betyder at være på et område hvor man er hjemme og har autoritet. Ordet *enemærker* er udviklet af *endemærker*: det er de markeringer der viser

hvor langt en jordejers grund strækker sig. Hertil og ikke længere.

Sådanne ord og udtryk virker hverken sære, forkerte eller komiske – uanset deres kringlede tilblivelse. De hører til i det fuldgode rigsmål.

Folkeetymologi er ikke bare folkelig.

*Erik Hansen, f. 1931
professor i dansk sprog
Københavns Universitet*

Mål & Mæle

ISSN 0106-567X

*Redaktion: Carsten Elbro,
Erik Hansen, Ole Togeby.*

Grafik: Hanne Simone

Ekspedition og tryk:

Elbro-Tryk

Håndværkervej 10

Postbox 3072, 6710 Esbjerg V

Giro 747-3494

Telefon 75 15 43 60

Mål & Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er kr. 148,00 pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Elbro-Tryk. Hertil retter man også henvendelse om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål & Mæle sendes til: Mål & Mæle, Pernille Frost, Mosevej 17, 2. th., 2860 Søborg.

Islamisk, muslimsk eller muhamedansk?

Om arabiske ord på dansk

Er kong Fahd af Saudi Arabien *saudier*, som man ynder at kalde ham i Danmarks Radio, eller er han *sauder*? Er Hamas-folkene i Gaza *islamiske*, *muslimske* eller *muhammedanske* fundamentalister? Og bor de i *Palestina* eller *Palæstina*? Og hvad hedder islams store profet egentlig: *Muhammed*, *Mohammed* eller *Muhammad*?

Dette er hverken en quiz à la Lykkehjulet eller 20 spørgsmål til professoren, men nogle eksempler på, hvor vanskeligt det kan være at finde ud af, hvordan arabiske ord skal skrives på dansk. Heldigvis har mange arabiske ord fundet en fast form i dansk: Saddam Husain er *iraker* og ikke *irakier*, og folk der har arabisk som modersmål, er arabere og ikke f.eks. *arabitter*. Men der er også en række ord af arabisk oprindelse, som bruges ganske vilkårligt i dansk, f.eks. i aviser og tv: Her kan man se udtryk, som *islamiske lande* og *muslimske lande* brugt i flæng, mens *Mubarak* skiftevis hedder *Hosni* og *Husni* til fornavn og den libyske statsleder *Kadafi* og *Gadaffi* til efternavn.

At det ikke er let at finde ud af – heller ikke for Dansk Sprognævn – vidner Retskrivningsordbogen om: Der er f.eks. frit valg mellem *Ægypten* og *Egypten*, mens *Palæstina* skal staves med æ – og det selvom skriveformen *Palestina* er ganske udbredt, i hvert fald blandt danske journalister, der skriver om Mellemøsten.

Årsag til forvirringen

Når der hersker forvirring om, hvordan mange arabiske ord skal skrives på

dansk, skyldes det i hvert fald to ting. For det første er det arabiske alfabet og lydssystem på en del punkter anderledes end det danske: de har bogstaver og lyd, som vi ikke har, og omvendt. Arabisk danner også ord på en anden måde end dansk, og det giver forskellige former som f.eks. *islamisk* og *muslimsk*, der på dansk bruges helt vilkårligt.

For det andet er der i Danmark ikke nogen tradition for at tilpasse arabiske ord til dansk retskrivning og udtale, sådan som der er i Storbritannien, Tyskland og Frankrig: Når franskmænd hører lyden *u*, skriver de automatisk *ou*, mens englændere og tyskere vil skrive *u*. Derfor staver fransktalende – herunder også libanesere, syrere og nordafrikanere, der jo har levet under fransk kulturindflydelse – mange navne med *ou* istedet for *u*, f.eks. *Mahmoud* i stedet for *Mahmud*. Englændere og franskmænd staver til gengæld begge *Palestina* og *Egypten* med *e*, mens tyskerne staver det med *ä*, med det resultat, at man på dansk finder både den ene og den anden form.

For den opmærksomme iagttager giver den måde, arabiske ord staves og bruges på i dansk, nogle interessante oplysninger om sprogbrugerens baggrund: Man kan næsten altid gætte, hvorfra en arabisktalende kommer, og regne ud, om journalister og andre medlemstskribenter har hentet deres oplysninger fra engelske, tyske eller franske kilder. Til gengæld er de skiftende ord og stavemåder uheldige for den almindelige danske sprogbruger, for det skaber forvirring og usikkerhed om, hvor-

dan arabiske ord skal bruges og skrives på dansk.

Islamisk eller muslimsk?

Der er rent faktisk forskel på, om noget er *islamisk* eller *muslimsk*. Ikke betydningsmæssigt – de betegner begge to noget der vedrører islam – men i den måde de bruges på: *Islamisk* bruges om ting og muslimsk om mennesker. Man kan altså tale om *islamiske lande*, *islamisk arkitektur*, *islamiske traditioner* og *islamisk historie*, mens det hedder *muslimske kvinder* og *muslimske fundamentalister*.

Når jeg med så stor sindsro tør anføre, at *islamisk* og *muslimsk* betyder det samme, er det, fordi begge er afledt af det samme arabiske ord, der har S-L-M som sine tre grundbogstaver (eller *rødder*, som det hedder i fagterminologien). Arabiske ord bygger i hovedreglen på tre konsonanter, der angiver betydning, hvortil man så kan tilføje forstavelser, endelser eller bogstaver inde mellem rødderne for at få forskellige afledninger. S-L-M betyder (bl.a.) at underkaste sig guds vilje, heraf ordet *islam*: 'det at underkaste sig guds vilje'. Tilføjes forstavelsen *mu-* til S-L-M, betegner det personen, der underskaster sig islam, altså en muslim.

De to danske ord *islamisk* og *muslimsk* er altså i virkeligheden blot to afledninger af samme arabiske ord, der bruges til at betegne henholdsvis ting og mennesker som relaterer sig til islam. Denne skelnen har forlængst vundet indpas i f.eks. engelsk: Her taler man altid om *muslim women* og *islamic banking* – aldrig det omvendte. På dansk derimod er der stadig forvirring.

Islamisk og *muslimsk* har efterhånden afløst *muhamedansk*, der tidligere havde samme betydning. Ordet, der i dag har en noget støvet og gammeldags klang, bruges stort set kun af

folk fra Den Danske Forening, Fremskridtspartiet og Dansk Folkeparti. Og det er selvfølgelig praktisk, for det betyder, at man ud fra ordvalget tydeligt kan se forfatterens indvandrerpolitiske observans.

For mange muslimer har *muhamedansk* noget næsten blasfemisk over sig: En muhamedaner er i ordets egentligste forstand en *tilhænger af Muhammad*, og er der noget muslimer ikke bryder sig om, er det at blive beskyldt for at dyrke et menneske, som om det var gud. Netop det blasfemiske er måske en af grundene til, at den mere indvandrerkritiske del af befolkningen stadig har tendens til at bruge *muhamedansk*.

Islamitisk, *islamisk* og sågar *muhamedanistisk* er andre eksempler på ord, der bruges om noget der vedrører islam. Det er vanskeligt at se, hvad forskellen mellem f.eks. *islamisk*, *islamisk* og *islamitisk* egentlig er, andet end et udtryk for, at dansk altså genererer til lægsord ved hjælp af endelserne *-sk*, *-isk* og *-itisk*. Selvfølgelig kan islamforskere og andre specialister have brug for at skabe en særlig fagterminologi som f.eks. *islamitiske fundamentalister*, men som tommelfingerregel dækker de to ord *islamisk* og *muslimsk* udmærket vores sproglige behov. Hvorfor så forvirre folk mere end nødvendigt?

Nationalitetsbetegnelser

Det har altid undret mig, at såvel Danmarks Radio som store dele af dansk presse omtaler Saudi Arabiens indbyggere som *saudiere* i stedet for det mere mundrette *saudere*, som man ellers hører, og som er ganske parallelt til betegnelser som *kuwaitere*, *irakere*, *pakistanere* etc.

Forklaringen er sandsynligvis, at *saudiere* er afledt af den første del af landenavnet Saudi Arabien, der altså ender på *-i*, hvortil man tilføjer den al-

mindelige endelse *-ere*. Man bevarer altså *i'*et, selvom det er besværligt at sige, og selvom man i mange andre nationalitetsbetegnelser vælger at fjerne selvsamme *i*: folk der bor i Tunesien er ikke *tunesiere*, men *tunesere*, folk fra Bulgarien er ikke *bulgariere*, men *bulgarere*, og folk fra Indien er ikke *indiere*, men *indere*.

Når formen *saudiere* ser ud til at overleve, er det måske, fordi den støttes af både Retskrivningsordbogen og engelsk sprogbrug. I engelsk har man nemlig beholdt den arabiske endelse *-i* for indbyggere i de lande, der ligger på Den arabiske Halvø og øst herfor: På engelsk hedder en indbygger i Kuwait det samme som på arabisk, nemlig en *Kuwaiti*, i Oman er det en *Omani*, og i Saudi Arabien altså en *Saudi* etc. Den hyppige brug af engelsk og engelske kilder blandt journalister og andre mediefolk, der har med Mellemøsten at gøre, kan meget vel være med til at fastholde den besværlige danske form *saudier*.

En anden og lige så mærkværdig nationalitetsbetegnelse er *algerier*, altså en indbygger i Algeriet. Prøv engang at udtale ordet, som det staves: al-ge-ri-er – det er da simpelthen ikke til at sige. Til gengæld er det den korrekte staveform, der er dannet efter samme regel som *saudier*: Tag *-et* væk fra landenavnet, og tilføj den almindelige endelse *-er*. I talesprog hersker den langt mere mundrette udtale *algirer*, men den findes ikke i Retskrivningsordbogen, og det resulterer selvfølgelig i, at stort set alle danskere inklusive diverse Mellemøsteksperter, staver ordet forkert.

Moralen er selvsagt den enkle, at det burde være det mundrette ordvalg – i dette tilfælde *sauder* og *algirer*, der burde vinde stavekapløbet. Men sådan er det altså ikke gået – endnu.

Stavemåder

Den mest ustabile sprogbrug finder man i stavning af arabiske navne, hvad enten det nu er personer, byer, varemærker eller andet. Blev det seneste arabiske topmøde afholdt i *Sharm al-Shaikh*, i *Sherm el-Sheikh* eller i *Sharm al-Sheik*? Hedder ens nye nabo *Muhammed*, *Mohammad* eller *Mohamet*?

Ustabile skriveformer er ikke et udtryk for manglende arabiske retskrivningsregler. Selvfølgelig staves ovenstående navne på én bestemt måde på arabisk, og selvfølgelig kan det omformes til latinske bogstaver på en måde, der gør det ens hver gang. Problemet er bare, at hvis man skal oversætte – eller translitterere, som det hedder i fagsproget – hvert enkelt arabisk bogstav til et latinsk, er det nødvendigt nogle gange enten at bruge ekstra tegn over og under linien, eller at omskrive det arabiske bogstav til en kombination af to latinske bogstaver. Ellers kan man simpelthen ikke kende forskel på de tre forskellige *d'*er, *h'*er, *s'*er og *t'*er der er på arabisk, endsige markere bogstaver, vi slet ikke har i det latinske alfabet.

For forskere, der arbejder med arabiske tekster er det selvfølgelig vigtigt at kunne gengive det samme arabiske ord ens hver gang, hvad enten det er skrevet på arabisk eller med latinske bogstaver. Derfor er deres vigtigste kriterium reversabilitet – altså det, at den ene skriveform ganske nøje svarer til den anden efter en bestemt systematik. For alle andre må kriteriet derimod være læsbarhed: Hvorfor skrive pigenavnet *ʿA'isha* istedet for *Aisha* eller *San^caa'* (hovedstaden i Yemen) i stedet for *Sana*, når det både bliver sværere at huske og vanskeligere at udtale? For danske avislæsere, der alligevel ikke skal slå sådanne ord op i arabiske bøger, er den slags mærkelige tegn kun til besvær.

En måde at gøre arabiske ord i dansk læservenlige på, er at undlade at bruge andre tegn end dem, vi har i det latinske alfabet – ikke noget med streger og prikker over og under linien – og så vidt muligt kun bruge ét latinsk bogstav for ét arabisk, i hvert fald for konsonanterne (altså bogstaver som B, C, D, F...). Det betyder ganske vist, at arabiske bogstaver som *ain*, *hamza* og de tykke (emfatiske) lyde ikke markeres i skriften, men da vi alligevel stort set ikke bruger dem på dansk, skulle det ikke være noget problem.

Der er selvfølgelig ingen regel uden undtagelse: Det arabiske *H* der udtales som *ch* i det tyske *ach*, og det arabiske *s*, der udtales som *ch* i chokolade, er begge så veletablerede som henholdsvis *kh* (f.eks. i hovedstaden *Khartum*, drenge navnet *Khalil*) og *sh* (som i pigenavnet *Aisha* eller ordet *shaikh*), at man forsåt vil se dem skrevet med to latinske bogstaver, især når de står i begyndelsen af et ord. Men i alle andre tilfælde må det tilstræbes at lade et arabisk bogstav svare til et latinsk.

En anden måde at gøre arabiske ord mere læservenlige på i dansk er ikke at angive vokallængde – ikke noget med at skrive *aa*, *ii* eller *uu* for at vise, at den pågældende lyd er lang. Og så ellers holde sig til de tre vokaler, der findes i arabisk skriftsprog, nemlig *a*, *i* og *u*, og glemme alt om *e* og *o*, der blot er lydligge varianter af henholdsvis *a* og *u*. Hvis man holder sig til de tre arabiske vokaler, vil mange af de problemer, vi i dansk har med ustabile stavemåder, simpelthen forsvinde: Islams profet hedder *Muhammad* (og ikke *Mohammed*, *Mohamet* eller noget helt tredje), den ægyptiske badeby, der bruges ved politiske topmøder, hedder *Sharm al-Shaikh*, den ægyptiske præsident hedder *Husni* til fornavn, og den irakiske diktator *Hussain* til efternavn.

Hvad med Qaddafi?

Tilbage står det problem, at nogle arabiske navne allerede har vundet udbredelse i en bestemt skriveform, der gør, at de kan være vanskelige at ændre. Det gælder f.eks. navnet på den libyske statsleder, der med forskernes translitteration staves *Qadhhaafii*, men som efter det her foreslåede system skrives *Qaddafi*. Han er i dag mest kendt som *Kadafi* eller *Gadafi*, for hvad skulle man i mangel af et læsevenligt translitterationssystem stille op med et så uhåndterligt navn som *Qadhhaafii* – altså andet end at finde en mundret og stærkt forenklet skriveform?

Der er ikke mange navne og ord af sidstnævnte gruppe, og de vil blive stadig færre, hvis journalister og andre skribenter udi det arabiske kan bekvemme sig til at følge nogle ganske enkle regler for brug af arabiske ord og navne i dansk. Det vil ikke blot hjælpe dem, der sidder på administrative poster og skal registrere alverdens mærkelige navne i computersystemer; det vil også spare både tid og besvær, hver gang man skal slå arabiske navne op i telefonbøger, finde byer i diverse atlas eller arabiske låneord i ordbøger. Og ikke mindst vil det gøre danske sprogbrugere mere fortrolige med arabiske ord i dagligdagen, så de både kan huske og bruge dem.

Helle Lykke Nielsen, f. 1957,
ph.d., adjunkt
i arabisk og fremmedsprogspædagogik,
Odense Universitet.

Sprogfejl i aviserne

Korrekturlæsning af fem forskellige aviser og blade viser at de gennemsnitligt indeholder mellem ca. 3 og ca. 7 sprogfejl pr. 1000 løbende ord. Men det kan blive bedre hvis udgiverne sætter ind på det.

Før vi kommer nærmere ind på emnet, er her en lille test af læsernes viden og fordomme. Svarene fremgår af artiklen, men angives også samlet umiddelbart efter den.

1. Hvilken af følgende aviser har flest sprogfejl pr. 1000 løbende ord? (a) Berlingske Tidende (b) Ekstra Bladet (c) Information (d) Universitetsavisen (e) Weekendavisen.

2. Og hvilken har færrest? (a)-(e) som ovenfor.

3. Hvor mange sprogfejl er der cirka i et typisk eksemplar af Weekendavisen? (a) 50 (b) 100 (c) 200 (d) 500 (e) 1000.

4. Hvor mange sprogfejl er der cirka i et typisk eksemplar af Berlingske Tidende? (a) 50 (b) 100 (c) 200 (d) 500 (e) 1000.

5. Forfatteren til den klart mest forkludrede og fejlbehæftede artikel i fejlundersøgelsen var (a) folketingsmedlem (b) overlæge (c) videnskabelig freelancejournalist (d) kunstnmelder (e) skrivekonsulent på Københavns Universitet (f) sportsjournalist (g) forhenværende studenterpræst.

En fejlundersøgelse

For at få et indtryk af fejlfrekvens og fejltyper i de trykte medier har jeg korrekturlæst et helt eksemplar af fem blade og aviser: Weekendavisen, Univer-

sitetsavisen, Information, Ekstra Bladet og Berlingske Tidende. Annoncer og listestof blev udeladt; men alt egentligt redaktionelt stof blev nidkært gennemgået, og de bemærkede problemer blev opdelt i 12 typer, der igen falder i fire hovedgrupper bestemt af hvor stor gene for læserne de formodes at have. Undersøgelsen omfatter ikke kun stavfejl – typerne med (S) – men også andre fejl:

– *Minimal gene*: Pernittenheder (S), sær- og samskrivning (S), apostrof (S): 27 pct. af problemerne.

– *Forbigående gene*: Redigering, orddeling, tastefejl: 19 pct.

– *Væsentlig gene*: Tegnfejl, formfejl (S), stavfejl (S): 35 pct.

– *Betydelig gene*: Problematisk ordvalg (S), sprogbrug eller indhold: 19 pct.

Omkring halvdelen af problemerne er egentlige stavfejl og halvdelen af dem igen er kun til minimal gene for læserne. Det er blandt andet stavformer som *tredie, een, eet*, der blev afskaffet for fyrré år siden, store bogstaver i *EDB, TV* hvor der foreskrives små, fejlagtige sær- og samskrivninger som *indenfor universitetet, med mindre, altsammen*, manglende apostrof i *FNs, TV1s* og normstridig apostrof i *stud.med'er, Volvo's*. De fleste af disse fejl vil næppe blive erkendt af andre end de mest nidkære normridere.

Derimod vil mange læsere både bemærke og ærgre sig over de øvrige stavfejl, mindst måske formfejl som *bliv hjemme ... og spar penge samtidigt; bidragene er ligelig fordelt; fra man-*

gen et *Tintin*-album. De klassiske fejlstavninger er pænt repræsenteret, men dominerer langtfra billedet: *hierakisk, kolossal, impressario, højest sandsynligt* og forvekslinger som *organisere/organiserer*. Endelig er der misfostre som *Kramer ligger op til besparelser*, fejl som *hen af vejen* og brug af *nogen for nogle*. De sidste eksempler er snarere fejlagtige ordvalg end egentlige stavefejl, men de tælles med i stavefejlsundersøgelser og derfor også her.

Sammenligner man avisernes *stavefejl* (2½ fejl pr. ordtusind) med stavefejlene i studentereksmensstile (Torben Andersen m.fl.: *Stavefejl*, Undervisningsministeriet 1992), viser det sig at aviser og blade har samme fejltæthed som den øverste karaktergruppe (10, 11, 13) af studenterstilene, mens studenterstilene som helhed har tre gange så mange fejl som blade og aviser.

Man kan ikke sige at aviserne klarer sig katastrofalt dårligt; men på den anden side er det påfaldende at de der skriver vores daglige avis laver ligeså mange sprogfejl som de gjorde da de gik ud af skolen. Psykologisk set er det ganske vist naturligt nok da de formentlig lægger større vægt på et lødigt indhold end på indholdets formelle sprogdragt; men da flertallet af fejlene er regelmæssigt tilbagevendende og let ville kunne aflæres, er det et dagligt irritationsmoment for os læsere at aviserne ikke tager det hensyn til os at de videreuddanner deres medarbejdere sprogligt og korrekturlæser deres produkter.

Fejltæthedens variationsbredde

Når vi til stavefejlene lægger de mest generende tegnfejl, de mange tastefejl og vores øvrige ikke-stavemæssige fejl, og når vi beregner *fejltætheden* udtrykt som antal fejl pr. 1000 løbende

ord (ca. ½ bredside som i Berlingske Tidende og ca. 1 smalside som i Ekstra Bladet), får vi for hele materialet en gennemsnitstæthed på 5,2 fejl/ordtusind eller over 10 fejl pr. side i fuldformat, og for de enkelte blade følgende rangorden:

Weekendavisen	7,3 fejl/ordtusind
Universitetsavisen	6,3 fejl/ordtusind
Information	6,1 fejl/ordtusind
Ekstra Bladet	4,1 fejl/ordtusind
Berlingske Tidende	2,7 fejl/ordtusind

Når vi før brugte udtrykket *medarbejdere* i bred almindelighed var det egentlig lidt uretfærdigt over for de professionelle journalister ved avisernes nyhedssektioner, for de laver betydeligt færre sprogfejl end de mere lejlighedsvis bidragydere og medarbejdere med særlige stofområder. For eksempel er Ekstra Bladets samlede fejltæthed på 4 fejl pr. ordtusind et vægtet gennemsnit af motorsektionens 9, sportsstoffets 5½ og nyhedsstoffets 2 fejl, Weekendavisens kultursektion indeholder nogle sprogligt ubehjælpssomme artikler der bringer denne sektionens fejltæthed op på 9 fejl pr. ordtusind, og de mest problemfyldte artikler er typisk skrevet af éngangsmedarbejdere (og folketingsmedlemmer).

Aviserne burde derfor gøre både (gæste)skribenter og læsere den tjeneste at genindføre korrekturlæsningen; men desuden burde de over for deres faste medarbejdere lægge større vægt på sproglig normrethed end tilfældet er. Det er tydeligt at Berlingske Tidendes medarbejdere skriver mere fejlfrt end Weekendavisens, og det er næppe noget tilfælde at en typisk Weekendavis indeholder 500 sprogfejl, mens en typisk Berlinger har under 200, selv om de to aviser er lige store. Ganske vist var jeg nok lidt mere nidkær da jeg

i 1994 gennemgik Weekendavisen end da jeg i 1996 undersøgte de øvrige blade; men det rokker ikke ved helhedsbilledet: forskellen på fejltætheden i de forskellige blade tyder stærkt på at det kan nytte noget at sætte ind mod sprogfejlene.

Uheldigt ord- og udtryksvalg

Nu følger nogle eksempler på mere læser-uenlige fejltyper, først en række mere banale ordfejl. Tre gængse typer drejer sig om stedord: Valget mellem hovedform (nominativ) og sideform (akkusativ) træffes lejlighedsvis uensigtsmæssigt: *Han ... var som alle os andre livlig ...; blandt de, der har ventet længst.* Det samme gælder valget mellem reflektiv eller ikke-refleksiv: *OECD giver regeringen dumpekarakterer for sin arbejdsmarkedsreform; pressen [kan] ... fylde dens kunder med løgn.* Den tredje stedordsforveksling er brugen af *nogen* i stedet for *nogle*: *nogen ting skal falde på plads.*

I enkelte tilfælde bruges et forkert forholdsord: *kamp om uafhængighed* (burde i konteksten være *kamp for*); *antipati for* (hellere *mod*); *en trussel for sikkerheden til søs*. I andre tilfælde ville et andet ordvalg pynte på teksten: *modernitetsprocesser* burde være *moderniseringsprocesser*; i udtrykket *at Tintin aldrig blev forelagt censur* burde der enten stå *forelagt censor* eller *forelagt censuren*; *suverænitetsafgørelse i Grundlovens § 20* skal tydeligvis handle om *suverænitetsafgivelse*. En lidt anden variant er tvivlsomme oversættelser og låneord: *substantiel* > *væsentlig*; *side-effekter* > *bivirkninger*; *velfærdschecks* > *bistandschecks*.

En lavfrekvent type formproblemer er visse uheldige konstruktioner som *den offentlige forskning og udvikling er en af de laveste i OECD-området*, hvor der lidt ubehændigt tales om en

lav forskning, lav udvikling. Man forstår hvad der menes; men det er ikke ganske logisk. Andre ulogiske udtryk er *ca. fem-ti meteoritter*; *Uheldet skete klokken ca. 11.00*: i det første angives omtrentlighed to gange, i det andet strider *ca.* mod det præcise klokkeslæt.

De fleste af denne type fejl kan man lære sig at undgå; men det kræver en bevidst indsats og en vis villighed til at slå tvivlstilfælde op i Retskrivningsordbogen, *Håndbog i nudansk* eller min egen *Pas på sproget* (Forlaget Amanda 1996), der advarer mod 5-600 udbredte sprogfejl.

Problematiske sprogbrug

De netop omtalte ordfejl vil læserne som regel få øje på, men forholdsvis let kunne rette i flugten. Mere generende er de egentlige sprogfejl hvor læseren er henvist til at gætte sig frem. Den største undergruppe drejer sig om usammenhængende eller fejlagtige konstruktioner, hvor der i nogle tilfælde skal tilføjes et ord eller udtryk for at rette fejlen. Eksempler er:

– *forholdet mellem det nye center i Europa og de typer af territorielt selvstyre i de enkelte lande*, hvor der f.eks. skal indføres forskellige i leddet *de typer*.

– *Centralmagtens og EUs svar på nødråbet om enklere regler, besvares med sesam-ordet decentralisering*, hvor der står at *svaret* ... besvares.

– *Talerne mest gik op i individuelle erklæringer*. Rettes til *gik mest op i*.

Overflødige eller modstridende ord skyldes sikkert tit fejlslagne rettelser under tekstbehandlingen: *de seneste år 10-15 år*. I andre tilfælde er der et spørgsmål om stilniveau: *Det var ikke der, at bremserne røg; den eneste måde, at den italienske enhed kan blive realiseret på*, eller der kan være en

form for »dobbeltkonfekt«: *det skyldes først og fremmest ..., men navnlig.*

Knudret sprog optræder mest i læn- gere citater, men vi eksemplificerer med et kort: ... *kvalifikationer inden for psykologien om den følelsesmæssige sociale/eller kognitive udvikling.* Her er det ikke let at gætte hvad der menes.

Ikke sjældent træffes mislykkede sideordninger: *Virkeligheden er som bekendt både politisk ukorrekt, kvinde- undertrykkende og lever i det hele taget ikke op til noget idealbillede.* Også kancellisprog og uheldige passi- ver forekommer, f.eks. *Man får lov at få et ansvar (fatte beslutninger), i det mindste inden for eget arbejdsområde,* hvor både udtrykket *fatte beslutning* (i stedet for *træffe*) og *egent arbejdsområde* (hvor der burde have været *et sit* med) er kancellisprog. Et eksempel på en anstrengt passiv er *[Han] er egentlig først blevet hørt fra nu.*

Upræcist eller uklart sprog er det når der står: *Aldersmæssigt er Napoli den yngste storby i Europa, hvor man i øvrigt begår færrest selvmord.* Man kan vel ikke være yngst på anden måde end aldersmæssigt; men det der menes er at napolitanernes gennemsnitsalder – og ikke byens egen alder – er den laveste. Hvilken forbindelse det så har med suicidalincidensen, står hen i det uvisse.

Uden større konsekvens har jeg regi- streret nogle enkelte eksempler på kli- chesprog og andre fiksheder: *en åben og konstruktiv samtale; den hellige al- mindelige dovenskab* er eksempler på klicheer; et eksempel som *Det er ... venstrefløjen af den verbale bevidst- hed, som manifesterer sig i dem, og sproget abstraheret ind i musikkens verden. Det får kontrapunktur, som kan være ubegribelig for den, der ikke har engelsk som modersmål* er ubegribeligt

også for den der har dansk som modersmål: forfatteren forsøger sig med et billedsprog der fejler.

Indholdsmæssige problemer

De indholdsmæssige problemer falder i to undergrupper: i den ene er der tale om et misvisende eller uklart udtryk, i den anden er teksten formelt i orden, men indholdet af tvivlsom rigtighed.

Læser man sætningen *Det er en helt naturlig ting, at man finder pesticider i grundvandet og drikkevandet,* så lyder det som om forfatteren er skeptisk over for kritikken af pesticidforekomsterne; men det han mener er at de skyldes naturlovene. I et andet eksempel som *For nogle få meteoror lykkes det at styrte til jorden som meteoritter* må man vel antage besjæling af meteoror- ne – og mon de i deres sjæls inderste så virkelig ønsker selvudslettelsen?

Når man får fortalt at Mount Everest er dækket af affald og at *Resultatet er, at bjerget er sunket ikke mindre end 1.46 meter i løbet af de sidste 17 år,* så er der jo ikke noget sprogligt i vejen; men man tvivler på at nedsynkningen skyldes vægten af affald. På samme måde tvivler man på årsagsforholdet i sætningen *Midt i 1500-tallet blev sau- naerne lukket, bl.a. fordi man var udgået for brænde til at fyre op med.* Mangel på brænde i Finland har der næppe nogensinde været.

Søren Brandt (f. 1939)
sprogforsker, cand.scient. & phil.

Quiz-svar

1: e, 2: a, 3: d, 4: c, 5: c – men *alle* de nævnte persongrupper optræder med mindst én sprogligt vankundig artikel.

Om sprogets ulidelige foranderlighed

Sproggenerationer og generationssprog

På modstående side kan man læse det brev som er den direkte anledning til denne artikel. Det er sendt til Mål & Mæle af Erik Møldrup i Ålborg og rummer dels et par specifikke spørgsmål om sprogrigtighed, men især peger det på et mere generelt problem: hvordan skal man forholde sig til sprogets foranderlighed? Bør man kæmpe imod, eller kan man lige så godt resignere?

Fra arbejdet i Sprognævnets rådgivning ved jeg at mange sprogbrugere deler brevskriverens frustration over *sproget der forfalder*, og at der ikke sjældent knytter sig endnu stærkere følelser, som vrede og afmagt, til problemet. Det er ikke let at ændre på de forhold der er årsag til følelserne, men der er en del trøst at hente i nogle ræsonnementer over sprog, norm og sproglige generationer.

Normens væsen

Det er ikke tilfældigt at sprogfolk generelt er liberale over for ændringer i normen, selvom de har problemerne tæt inde på livet.

For det første ved de at normen aldrig kan være en eviggyldig sandhed, på samme måde som fx løsningen på et matematikstykke kan være indiskutabelt sand. Man må snarere forstå den sproglige norm som en tradition, som det vi »plejer at gøre«. Men ingen traditioner er uforanderlige, og for den sproglige norms vedkommende bliver der da også bygget om, bygget til, smidt væk og af og til tænkt helt nyt.

For det andet kan det større overblik som sprogmanden har, give indsigt i den systematik der ofte er til stede i

normbruddene. Man kan som regel forklare hvorfor en normafvigelse opstår, eller ligefrem beskrive dens lovmæssighed og forudsigelighed, og det kan sætte den enkelte sprogsynders brøde i et større perspektiv og give den et skær af uafvendelighed.

For det tredje kan sprogfolk bedre gennemskue argumentationen i sprogrigtighedsdiskussionerne. Man finder et stort opbud af argumenter for at denne form er mere rigtig end hin, men den vægtigste grund til at én form foretrakkes for en anden, er at den har prestige i den sproglige elite.

Hvad skal vi da med normen når vi nu ved at den ikke er konstant og kun er »rigtig« i den forstand at toneangivende kredse foretrækker den? Ja, for det første kan vi lige så lidt slippe for normen som vi kan undgå at den ændrer sig. Normer for udtale, betydning og stavning etablerer sig helt af sig selv i en skriftsprogskultur; man kan faktisk gå så vidt at sige at det er de fælles normer der overhovedet konstituerer et sprogsamfund. Men derudover ville det også være højst upraktisk hvis der ikke var en eller anden form for sproglig konsensus. Det ville besværlig- eller måske ligefrem umuliggøre kommunikation, og i hvert fald ville det flytte opmærksomheden i kommunikationen fra indholdet til formen.

Den eneste af de tre nævnte typer norm der er officiel, er retskrivningsnormen, som den er kodificeret i Retskrivningsordbogen fra Dansk Sprognævn. Retskrivningsordbogen er for-

Kære Mål & Mæle

I Mål & Mæle 4/95 omtales i forbindelse med udtalen af tunnel det velkendte fænomen, at ikke blot udtalen, men også betydningen af et ord kan ændre sig »i folkeligt sprog«.

Selvom jeg er klar over, at det er umuligt at styre folkets sprog, støder det mig, når mine 3.g-elever hævder, at udtrykket for en fast karakter nu er at have rygmarv i stedet for rygrad, ligesom jeg har svært ved at vænne mig til, at knap nu betyder 'godt og vel' i stedet for det modsatte for blot at nævne nogle få typiske eksempler.

Sandheden om udviklingen af folkeligt dansk i disse dage er vel, at det meste af en generation taler et unuanceret sprog uden brug af synonymmer, måske pga. ringe læseevne og mangel på gode forbilleder.

Jeg siger selv túnnel (om alle størrelser), kender forskel på aktion og auktion, lader ikke alkohol rime på stol, tager en chance og løber en risiko, og synes, at for mange radiojournalister siger forpligtigelse. Jeg underviser på et gymnasium, er 51 år gammel, men føler mig endnu ikke *middelalderlig*.

Skal vi bare se til og til enhver tid acceptere flertallets norm og dermed lade os tvinge til selv at overtage denne evigt foranderlige tilstand for overhovedet at gøre os forståelige på nudansk?

Ældre litteratur er allerede nu meget svært tilgængelig for flertallet, og fremtidens digtere må helt undlade allusioner. Hedder det mon stadig »Se Neapel og dø«? eller har Venedig overtaget den rolle? (Hvad Kim Larsen mente er vel egentlig underordnet; han kan godt have haft et ordspil i tankerne, men pointen går i hvert fald tabt for den historieløse eftertid.)

Erik Møldrup
Ålborg

holdsvis konservativ over for brud på normen, idet den først lader sig påvirke når en normafvigelse har fået prestige, og det vil sige når man kan finde den hos gode og sikre sprogbrugere. Over for usikre og yngre sprogbrugere virker retskrivningsnormen givetvis opdragende og tilrettevisende, og netop for dem er den kodificerede norm et stort gode, simpelthen fordi den dermed er gjort alment tilgængelig.

Det evige forfald

Det giver ingen mening at tale om at sprogets udvikling altid er til det værre,

at »sproget forfalder«. Følger man ræsonnementet til dørs må det betyde at ethvert barn har et dårligere fungerende sprog end sine forældre, at sprogene er på vej til at gå til grunde og sidst men ikke mindst: at selv de der påpeger forfaldet, kun taler en ussel aflans af forrige generationers prægtige tungemål.

Den bedste kur mod denne sproglige tvangstanke er naturligvis at se sig tilbage over skulderen og blive evigt forvissat om at meget af det man selvopfatter som naturligt og korrekt sprog, har været brud på normen engang. Eksempelvis starter et klassisk digt som

Guldhornene med en grov kongruensfejl: »De higer og søger/ i gamle Bøger«, som skulle have været »De hige og søge ...«, og også på Oehlen-schlägers tid skal det nok have fået en eller anden magister op af stolen med en bemærkning om at ungdommens sprog var for sjusket og unuanceret. Det normbrud Oehlen-schläger førte fra tale-sproget på skrift, er for længst blevet enerådende norm i dansk, norsk og svensk, hvor vi nu i generationer har undladt at talbøje udsagnsordene.

Et andet trick man kan benytte, er at forestille sig hvordan en historisk person på et højt kulturelt stade – lad os bare tage biskop Absalon – ville kunne begå sig i 1996 hvis han blev genoplivet med den sproglige bagage fra 1100-årene. Selvom vi i tankeeksperimentet gav ham et intensivt kursus i moderne dansk udtale for at skrælle et par lag af fonetisk forskel af, ville staklen aldrig kunne forstå – endsige begå sig på – nu-dansk. Kulturchokket ville sikkert få skylden hvis han hurtigt røg tilbage under mulde, men det rækker ikke ved den kendsgerning at han var sprogligt uskikket, fordi der netop manglede henvisninger til knap 1000 års kulturel kontekst og erfaring i hans sprog, og det skønt han sikkert var dygtig til at kommunikere på sin samtids præmisser. Man kan altså dårligt tale om at den ene epokes sprog er rigere eller fattigere end en andens, for sprogene er tidsafhængige produkter, nøjagtigt udviklet til at passe til de krav epoken stiller.

Naturlig konservatisme

Alligevel er det ikke så mærkeligt at modne sprogbrugere opfatter normbrud og normændringer som sprogligt forfald. Vi er alle udstyret med det man kunne kalde en »naturlig konservatisme« over for det sprogtrin vi er født ind i. Det er den norm der virker upåfal-

dende på en, som man identificerer sig med, og som man måske har brugt et halvt liv på at lære. Skal nu de normbrud man møjsommeligt har undgået, fordi det blev udpeget som dårligt, grimt, ulogisk eller barnligt sprog, blande sig med den gode latin, hvad var så det hele værd? Men her må man minde sig selv om at ens egen (ældre) norm jo netop **har** haft sin tid og sin funktion og at den på sine ældre dage stadig nyder respekt i hele sprogsamfundet, selvom den virker temmelig »støvet« på de yngste. Og man kan trøste sig med at den yngste og den ældste generation i et sprogsamfund altid er i stand til at tale med hinanden, hvis de vel at mærke selv ønsker det: langt det meste af sproget har de stadig til fælles, men den pointe glemmer man let, fordi det i sagens natur er problemerne man får øje på.

Der hvor der eksisterer kolliderende normer, giver det alligevel sjældent anledning til forståelsesmæssige problemer, for de fleste ændringer i normen befinder sig på et stilniveau hvor den væsentligste forskel på to konkurrerende former er deres signalværdi.

Normbruddene

Lad os vende tilbage til de konkrete eksempler på normkonflikter som er nævnt i Erik Møldrups hjertesuk, og se på dem med liberale øjne. Der er tre eksempler på udtalevarianter som er udbredte, men som stadig har lav prestige; nemlig *tunnél* med tryk på anden stavelse, *alkohol* rimende på *stol* og *auktion* udtalt så det falder sammen med *aktion*. Udtalen *tunnél* (evt. *tunél*, med en *u*-kvalitet som i *tut*) har Erik Hansen som nævnt gjort rede for i et tidligere nummer, med den konklusion at udtalen *tunnél* måske er ved at blive reserveret til at betegne en særlig (mindre) type af tunnel. Hvis det forholder sig sådan, er

talesproget faktisk blevet en nuance rigere på dette punkt ved at være blevet i stand til at skelne mellem forskellige typer tunnel.

At nogle sprogbrugere finder på at udtale det andet *o* i *alkohol* så det svarer til udtalen i nogle af ordets afledninger, fx *alkoholiker* og *alkoholisk*, er ikke så underligt. Det er ikke bare en mulig udtale, det er også den hyppigste i ord der ender på *-ol*, jf. *parabol*, *stanniol*, *pi-stol*.

Forholdet mellem *aktion* og *auktion* er vel det at den yngste generation er begyndt at tage konsekvensen af den tilnærmelse i udtale man længe har haft i ikke-distinkt udtale. På indholdssiden kender de stadig to betydninger, men på udtrykssiden kender de kun én repræsentation i såvel tale som på skrift: *aktion*. Kommer det nogen sinde så vidt at vi skal »nøjes med« *aktion* i begge betydninger, er der indrømmet tale om en forenkling som åbner mulighed for forveksling, medmindre det fremgår tydeligt nok af sammenhængen hvad vi har med at gøre.

Skal vi i fremtiden beskrive det at have en fast karakter med billedet at *have rygmurv* i stedet for *at have ryggrad*? Det er to forskellige billedlige fremstillinger af en psykisk beskaffenhed, men ingen af dem kan stå for en videnskabelig eller logisk analyse. Selv dén hvis indre karakter matcher et par ludende skuldre og en skrutryk, er udstyret med en ryggrad. Det nye billede, *rygmurv*, har altså valgt at forestille sig den faste karakter som substans inde i ryggraden. Skulle det ikke også kunne gå an?

For ti år siden blev formerne *forpligtigelse/forpligtigelse* sidestillet med *forpligte/forpligtelse* i den officielle norm, nemlig med Retskrivningsordbogen 1986. Alligevel reagerer nogle sprog-

brugere stærkt mod formen med afledningsendelsen *-ige(lse)* som dog andre steder lever et stille og ubemærket liv, fx i ord som *besigtige(lse)*, *beskæftige(lse)* og *forflygtige(lse)*. Helt ude i kulden finder man formen *bekræftige* som, skønt den bruges af ganske mange, ikke er accepteret som sideform til den officielle norm, *bekræfte*. For at forstå hvad der er galt med afledningerne med *-ige(lse)*, må man kende en særligt ucharmerende side af normens væsen, nemlig den at den kan holde udbredte og tilforladeligt konstruerede former ude fra det gode selskab ved at stemple dem som sproglige bastarder og i øvrigt regne dem som lavsociale markører. Den særligt hårdnakkede stædighed fra normens side over for *bekræftige* (og *forpligtige* uanset at denne nu er officielt korrekt) skyldes måske at disse former »snobber opad«, forstået på den måde at de efterligner sjældne og lidt mere besværlige konstruktioner.

Et overbevisende forsvar for formen *forpligtige* leverer iøvrigt Erik Hansen i Rigtigt Dansk: betydningen 'gøre pligtig' er fremkaldt af tillægsordet *pligtig* plus forstavelsen *for-*, og konstruktionen følger det logiske mønster der fx kendes fra *grov* som danner udgangspunkt for *forgrave*, *uren* for *forurene* og *falsk* for *forfalske*.

Alle de latinske lån på *-ium*, som det nævnte *gymnasium*, er i sammensætninger og bøjede former omdannet til den mere danske og håndterlige endelse *-ie*, fx *gymnasielærer*, *gymnasier*. Kun den ubøjede og usammensatte form har modstået naturalisering, og endda er den hårdt trængt, for i talesproget har grundformerne med *-ie* længe været næsten enerådende, fx *et podie*, *et remedi*, *et territorie* og *et evangelie*, og disse former slår naturligvis også igennem i skriftsproget. Men dér er fx *et po-*

die ikke engang tilladt som sideform til podium, og som man kan se, er den ortografiske norm sine steder urimeligt konservativ.

Den sproglige generationskløft

Klager over sprogets forfald og det lidt for folkelige folkesprog er næsten altid møntet på yngre sprogbrugere og i hvert fald med usvigelig sikkerhed fremsat af ældre sprogbrugere. Der er selvfølgelig også noget om snakken. Unge mennesker er jo pr. definition usikre og famlende såvel i deres sprog som i hele deres væsen, og opleves derfor af ældre sprogbrugere som dårlige sprogbrugere, hvad de i en vis forstand også er. De er ved at orientere sig over for hele deres omverden og bl.a. også ved at pejle sig ind på den sproglige norm, så vidt som deres sproglige bevidsthed overhovedet kan følge med. Det sprog Erik Møldrups gymnasieelever benytter, er langt fra færdigt, og selv om visse normbrud ser ud til at have vundet hævd iblandt dem, kan man være sikker på at de vil få normen at føle når de skal begå sig sprogligt »ude i samfundet«. De vil fx blive ufrivilligt til grin hvis de i stedet for *midaldrende* bruger *middelalderlig*, som jo er reserveret til at betegne det der har med den historiske periode *middelalderen* at gøre (skønt distributionen af *mid-* og *middel-* her er ganske tilfældig – de betyder begge 'i midten'). Eleverne vil altså stadig blive sprogligt opdraget efter at de har forladt gymnasiet, og meget lidt af deres sproglige nytænkning vil have gennemslagskraft.

Ældre sprogbrugere har derimod deres lidt mere på det tørre. De er fortrolige med normen og kan derfor med større sikkerhed pege på afvigelser fra den. Og deres sproglige udtryksevne må formodes at være fuldt udviklet og styret af en mere moden og nuanceret personlighed.

Den yngste generations historieløshed er vel snarere resultatet af en generel samfundstilstand end et egentligt generationsproblem. Fortiden fylder mindre og mindre i det kulturelle pensum – i undervisningen, i familien, i samfundsdebatten – fordi det er blevet så krævende blot at orientere sig i samtiden. Søger vi overhovedet perspektiv, retter vi snarere blikket fremad, og ellers orienterer vi os stort set horisontalt. Men selvom historien er blevet for specialister, behøver fremtidens forfattere ikke at undlade allusioner. De får bare et smalt publikum hvis referencerne ikke er samtidige.

Motorer i sprogændringen

Selvom man forbliver trofast mod sin egen sproglige norm, må man altså acceptere den lovmæssighed hvormed nye generationer bringer forandring i sproget. I forsøget på at forklare lovmæssigheden, finder man biologiske, sociale og strukturelle årsager til den sproglige »evighedsmaskine«. For eksempel er det nok en biologisk genistreg at vi fødes med carte blanche til et hvilket som helst sprog, men det betyder samtidig at hvert enkelt menneske må lære sit modersmål helt fra grunden. Sproget bliver altså konstant reproduceret, og det i sig selv giver et stort spillerum for forandring. Eller tilpasning, hvis man vælger en mere positiv indfaldsvinkel. Der er fx mulighed for forenkling, for differentiering og for at sortere »ubenyttede« elementer af sproget fra. En del forandring er altså resultat af overleveringen af den sproglige stafet.

På det psykologiske plan spiller sproget en stor rolle for identifikationen med andre, og en del sproglig innovation er derfor motiveret af et socialt behov for en fælles sproglig referenceramme hos en given gruppe. Særsprog opstår derfor naturligt i alle interesse-

fællesskaber, fx arbejdsmæssige, familiære eller geografiske, men et særligt behov for sproglige markører har sprogbrugere i aldersgrupper hvor personligheden konstitueres, fordi man med sproget kan signalere et tilhørsforhold til nogle grupper og lægge afstand til andre.

At sproget **hele livet** er en stor del af personligheden, er præcis hvad diskussioner om sprogrigtighed vidner om. De er netop så følelsesladede fordi et angreb på et menneskes sproglige norm opleves som et angreb på selve den personlige integritet.

Men der er også strukturelle ændringer i samfundet som har fået indflydelse på sprogets udviklingshastighed. I løbet af dette århundrede er det blevet enhver samfundsborgers ret og pligt at kunne læse og skrive. Man taler om at det moderne menneske skal producere og ikke mindst konsumere så store mængder tekst for at kunne fungere optimalt i samfundet, at de dårligst fungerende i den henseende er blevet en slags »moderne analfabeter«, også kaldet funktionelle analfabeter. Med de enorme mængder tekst der cirkulerer i samfundet, er det let at se at det ikke kun er forbeholdt den bedst uddannede elite at producere tekster, og det må alt andet lige give en større variation, en lavere grad af normkonstans. I samme retning trækker også de vilkår teksterne bliver produceret under i dag: tidspresset der ikke tillader at der bliver kælet for detaljen, og teknikken der har forkortet afstanden mellem manuskript og færdig sats, men samtidig fjernet nogle kontrollerende og regulerende mellemlid.

I det hele taget står der ikke den samme dybe respekt om det skrevne ord som der gjorde da læsning og skrivning var forbeholdt et privilegeret mindretal. Og godt det samme, mener denne tekstproducent; det er trods alt resultatet af

udbredelsen af et kulturelt gode, nemlig evnen til skriftlig kommunikation.

Sprogterapi

Konklusionen må altså være at man ved en højere grad af sproglig bevidsthed kan lære at leve med den følelse af afmagt og bekymring for sproget der kommer snigende med alderen. Og man bør måske forberedes på det allerede i folkeskole og gymnasium? Som det er nu, satses der mest på at lære eleverne at beherske den gældende norm. Det skal man selvfølgelig ikke holde op med, for eleverne må kende den for at kunne klare sig sprogligt, og de har krav på at vide nøjagtig hvilke sproglige faux pas de begår. Men der kunne skiftes fokus fra rigtigt/forkert til norm/ikke-norm, og undervisning i selve normen kunne sættes i relief med undervisning i hvad normen er for en størrelse. Fælder man fx blot dommen »forkert« over et normbrud som *jeg bedte*, blokerer det jo for den oplevelse at den svagt bøjede datid på dette sted er en mulighed i sproget som vi ikke har udnyttet. Formen *bedte* er ikke hentet ud af den blå luft, men konstrueret med grammatisk erfaring om en af de hyppigste måder at frembringe datid på i dansk. På samme måde repræsenterer mange af normbruddene mulige alternativer til normen, ved at de overhovedet er teoretisk tænkelige på dansk.

Men foreløbig må man selv gøre noget aktivt for at få et mere afslappet syn på sprogets konstante forandring. Og det kan man gøre ved at tilegne sig mere viden om emnet, der er velbeskrevet og ikke svært tilgængeligt.

Altså, læs om sproget og om sprogets forandring. Det er interessant, det giver større tolerance og – ikke mindst – fred i sjælen.

*Pernille Frost, f. 1959,
BA i dansk.*

Sprogets og Udtrykkets Uddannelse

Afsnit fra *cand. juris. Peter Sølling-Suhrs oversatte værk fra 1831*

Det skjønneste, meest indtagende Hoved, som man beskuer med største Velbehag, kan blive kjedsommeligt, og udslette det tidligere gjorte Indtryk, naar det aabner Munden, og lader Dumhedens og Enfoldighedens Ord udstømme i skurrende Tone. At uddanne sit Sprog, og forhverve sig en skjøn, velklingende Stemme, maa den være betænkt paa, der vil behage i Selskaber. Ikke Enhver kan fortælle aandrigt, eller, ved blændende Vittighed, overraske Selskabet paa en interessant Maade; thi dertil udkræves høi Aandsdannelse og sjeldne Naturgaver (Talenter); men man kan medrette fordrer af Enhver, at han tilgavns har lært sit eget Tungemaal, forstaaer rigtig at anvende det, og ei, i nogen Sætning, begaaer utilgivelige Feil. – Vi bør altsaa først og fremmest bestræbe os for, at tale *Modersmaalet grammaticalsk rigtigt* : overensstemmende med Sproglærens Regler; – noget, hvorom man tilforn hos os ei synes synderlig at have bekymret sig. Man lagde sig efter fremmede, levende og døde Sprog, men forsømte sit eget; dette var, for længere Tid tilbage, ei engang en særskilt Gjenstand for Underviisningen i vore lærde Skoler. Ja, – det er end ei saa længe siden, at man, i vore meest elegante og glimrende Cirkler, hørte Damer, Ynglinge og Mænd at tale Tydsk, Fransk, vel endog Engelsk og Italiensk med stor Færdighed, og bemærkede, at de omhyggeligen toge sig iagt for, at overtræde disse Sprogs Forskrifter, medens de, med en grændseløs Koldsindighed og Ligeegyldighed, læstede Modersmaalet, ved at synde

imod Sproglærens første Regler og dyngte Feil paa Feil. – Dette var ikke vel gjort. Hvad maatte Udlændingen tænke om os, naar vi saaledes viste Ringeagt for Modersmaalet, vort gamle kjærnefulde, melodiske, danske Sprog, eller dog ikke dyrkede samme med tilbørlig Flid. Ved at forsømme Modersmaalets grundige Studium, kaster man med det samme Skygge paa andre Fædrenelandets Indretninger, og sætter derved disse for Udlændingen i et ufordeelig Lys; naar Modersmaalet forfalder, slappes et af de Nationalbaand, der knytter Fyrste til Undersaat, Borger til Borger; et Baand, der bør være Enhver, som vil fortjene Navn af Patriot, helligt og dyrebart, det eneste en fremmed Erobrer selv undertiden ei mægter at sønderbryde; en Stats Originalitet og Selvstændighed taber sig. Græker- og Romerfolket, der, understøttede ved en sjelden Sammenkjæden af heldige Omstændigheder, opfandt og uddannede det rigeste, bøieligste og tonefuldeste Sprog – et Sprog, som naaede en Høide og Fuldkommenhed, større, end senere hos nogen anden Nation! – og derved sattes i Stand til, at frembringe de største Mestere og Mesterværker i Veltalenheden (Rhetoriken) i Almindelighed, og den legemlige Veltalenhed i Særdeleshed, – ere os her et indlysende Exempel. Paa den anden Side maa man dog ei heller – som visse Skolemestere gjøre – tale alt for *distinct*, og i Udtalen altfor strængt binde sig til Orthographien; derved bliver Sproget stivt, Foredraget affectert og uden Liv, Talen faaer Anstrøg af at være studert og ligesom lært

udenad, hvilket er høist modbydeligt. Opmærksomhed og egen Takt maa være vor Veileder, maa gjøre Udslaget; det fine Øre vil, uden vanskelighed, træffe det Rette.

Gaae vi nogle Aar tilbage i Tiden, spore vi ligeledes, i vore galante Selskaber, en overhaandtagende Lyst til at føre fremmede, især franske, Ord og Udtryk over i Conversationen, hvert tredje eller fjerde Ord man talede, var fremmed; – dette skulde saa være, hvis man vilde regnes til den civiliserede Classe; – selv vore, iøvrigt gode Skribenter, indflikkede dem paa samme Maade i Stilen, hvorved denne kom til at see temmelig afstikkende og broget ud; og endnu, i vore Dage, der dog gjøre saa megen Fordring paa det Fine og Skjønne, paa Smag og Dannelse, er denne Uskik, saavel i Omgangssom Skriftsproget, langtfra ikke aldeles udryddet. Blive de dertil urigtigt anbragte og forkert udtalte – hvilket endda ei saa sjelden er Tilfældet – gjør man sig virkelig latterlig hos Manden med Cultur og Skjønsmhed. Desuden kunne vi daglig gjøre den lagttagelse, at man, i vore fornemme Kredse, som oftest uden al Nødvendighed, betjener sig af samme; vort Sprog er rigt nok, det trænger ei til Udlændingens Benævnelser; vi bør derfor ei indblande disse i Modersmaalet; thi derved plettes og forvanskes samme. Dog vil jeg ikke have dette saaledes forstaaet, at man, ved at tale og skrive Modersmaalet, aldeles ikke maa benytte sig af fremmede Ord og Udtryk; det er kun den overvættede Mængde, hvoraf Sproget tilforn oversvømmes, og den utidige Brug af samme, jeg dadler; Reglen taaler altsaa nogen Indskrænkning. Stundom kunne disse vistnok bruges med Fordeel, da Udtrykket derved kan erholde større Kortheit, vinde i Bestemthed og Klarhed; f. Ex. naar et fremmed Ord er saa indholds-

rigt, at det ei, i Modersmaalet, kan gives ved noget (Ord), som fuldkomment svarer dertil (er adæqvate), og det fremmede, bedre end et lignende, hentet fra Modersmaalet, udtømmer det Begreb, der skal udtrykkes; eller naar vort Sprogs Natur ei tillader, at den Idee, eller den Gjenstand der skal betegnes, gives, uden at det Eiendommelige og Særegne ved samme, ad Omskrivningens Vei, for en Deel bortdunster; men dette derimod tilfulde kan opnaaes ved et Ord eller Udtryk, laant fra et fremmed Sprog. Sidstnævnte finder vel især Anvendelse, naar Noget først er leveret i et andet Sprog, og siden skal overføres i Modersmaalet. Stundom ere fremmede Ord endog uundværlige, naar nemlig saadanne Gjenstande skulle betegnes, hvorpaa vort Sprog ei endnu har nogen Benævnelse (Navnet paa udenlandske Indretninger og Opfindelser); – thi med at skabe nye Ord maae man være varsom; – ligesom og mangt et godt og nyttigt Skrift vilde være os uforstaaeligt, eller i det Mindste mindre tydeligt, hvis vi ere ubevandrede med samme; ei at tale om, at dette vilde røbe Mangel paa Dannelse; Conversationsproget tilsteder dem desuden en mere udstrakt Anvendelse. I Almindelighed kan man benytte sig af fremmede Ord og Udtryk, naar de ved langvarig Sprogbrug – der her, som Praxis ved saa mangfoldige Leiligheder i det daglige Liv, spiller en saa betydelig rolle – have faaet Hjemmel i Modersmaalet, og ere ligesom indpodede i samme (naturaliserede); især naar Sproget ved Omskrivning vilde blive alt for langtrukket, eller en ordret Oversættelse ildelydende. Undertiden bør de endog beholdes i deres oprindelige Tilstand. Herhid høre visse saa kaldte *Termini* og Kunstudtryk (techniske), ligesom og adskillige fremmede Ord og Benævnelser ere indførte i visse Fag (Handelsudtryk, Curialstilen).

H a a n d b o g
om
Den gode Tone,
eller
ANVIISNING

til at tale høflig og overensstemmende med Talens Gjenstand,
samt til at opføre sig anstændig
i
Selskaber og i alle Livets Forhold.

Elligemed
et Anhang,
som, under forskjellige Afsnit, foreskriver Reglerne for
Anstænd og den fine Levemaade.

Frit oversat fra det Tydske,
efter J. J. Alberti's "Neuestes Complimentirbuch,"
siebente verbesserte und vermehrte Auflage,
(Queblinburg und Leipzig, 1830);
Anhanget omarbejdet og betydeligen udvidet, Skriftet
forsynet med Anmærkninger
af
Peter Sölling-Suhr,
cand. juris.

En nyttig Haand- og Hjælpebog
for
unge og ældre Personer af begge Køn.

Kjøbenhavn, 1831.
Trykt paa Oversætterens Forlag i det maritinske Dfficein.

Man maa overalt, ved at optage disse i Modersmaalet, gjøre Forskjel imellem saadanne, der vel ere af udenlandsk

Rod, (Oprindelse), men have vundet Borgerret i Modersmaalet, og saadanne, der ikke ere vedtagne; disse sidste maa

man kun, i yderste Nød, tage sin Tilflugt til; de, som ere opvoxede paa dansk Grund, bør – nogle enkelte Tilfælde undtagne – foretrækkes for selve hine. Resultatet af det her Udviklede bliver altsaa, og Reglen kan fremsættes saaledes: »*At man i Almindelighed ikke bør bruge fremmede Ord og Benævnelser, hvor man kan udtrykke sig i Modersmaalet.*« Nogle af de anførte Bemærkninger gjælde vel i høiere Grad om Stilen, end om selve Talen; dog har jeg troet, at de ei upassende her kunne anbringes.

Hvor stridende imod den gode Conversationstone det er, at indblande i det Sprog, man taler, *Pøbelens plumpe, lave Talemaader*, og at lemlæste dette ved at udtrykke sig i Provincialismer, er indlysende. Desuagtet lader det, som om nogle mene, at de give dem en særegen, jeg veed ei hvilken, Air ved at udtrykke sig plat og paa Landsbymaneer. Man hører saaledes ofte: Nouet for Noget; vov for slet, daarlig; bitte for lille; vos for os, etc.

Efterdags blive ovennævnte Feil vistnok stedse sjeldnere, da vor vise Regjering; hvilken vi, i Henseende til Videnskabelighedens Fremme, skyldte saa overmaade meget, ogsaa har skjænket Sproget – denne saa vigtige Underviisningsgreen! – sin særdeles Opmærksomhed, og man nu holder Ungdommen til, grundigen at lære Modersmaalet. Imidlertid støder man dog endnu paa mange Personer – og det endog saadanne, der ville have Ord for at høre til den dannede Verden – som staae i den Vildfarelse, at franske og latinske Glosser og Ord ere et Beviis paa, at man har hævet sig til et høiere Trin af Cultur, paa hvilket man er ophøiet over alle Grammatikens Regler – ja! det er selv paa vor Tid, hvori man ellers i Videnskabernes Rige er gaaet frem med Kæmpeskridt, ei uden Exempel, at man i vore elegante Cirkler antræffer Subjecter, som røbe

kjendelig Uvidenhed i deres egen Mundart. Dog tør man – som bemærket – haabe, at disse Urigtigheder ville blive mere sjeldne, og de ere – dette være sagt til vor Ære! – nu virkelig meget mindre hyppige, end tilforn.

Men det bedste, meest aandrige Foredrag taber sig ved en ubehagelig Stemme hos den Talende. Allerede en falsk Udtale af beslægtede Bogstaver, eller en Forvexling af samme, f. Ex. af *g* og *j*, *t* og *d*, *æ* og *e*, *b* og *v*, *y* og *ø* er afskyelig og forvirrende; og dog hører man ofte Personer af god Opdragelse at udtale det ene Bogstav i Stedet for det andet, at sige *maiet* og *møiet* i Stedet for *meget*, *Ævle* for *Æble*, *øpperlig* for *ypperlig* o. s. v., og at begaae mangfoldige andre Forseelser imod en god Udtale. Hos Nogle strækker denne Feil sig endnu videre, hvilket for det Meste har sin Grund deri, at uforstandige Mødre og Ammer, af misforstaaet Kjælenskab, endog undervise deres Børn i en falsk Udtale; og dette, der ligesom er indsuget med Modersmelken, er siden ei saa let aflægge. Hertil hører Udtale af Bogstavet *l* for *r*, *k* for *sk*, *b* for *p*, og *sp*, *k* og *n* for *l*, som *hellig* for *herlig*, *Kak* for *Skak*, *bise* for *spise*, *hvikket* for *hvilket*, *neie* med sit *Neietøi* for *lege* med sit *Legetøi* etc. Er denne urigtige Udtale ei en Følge af en Naturfeil, kan den vist ved Øvelse forbedres, fordi blot forkerte Sprogorganer anvendes. – Hvor stødende dette er, behøver jeg vel ikke at anføre, Udtalen bør være rigtig og tydelig, ethvert Bogstav maa udtales ifølge sin Natur, maa have sin naturlige Klang, maa være ligesaa correct som Skriften selv; derfor tillade man sig ingen Fordobling, ingen Forandring af Lyden i Udtalen.

Stillellleleben

I Ordbog over det Dansk Sprog bind 16 (1936) kan man finde ordet *paaaande*. Det ser meget mærkeligt ud med de fire a'er, men betydningen er *påånde*, dvs. 'ånde på noget'. Det hjælper jo noget på det, og ordbogen oplyser at ordet er »lidet brugt«. Men sært ser det ud. I 1936 var å jo endnu ikke indført i dansk skriftsprog, og så blev det altså til en stribe a'er.

Bogstavophobninger af den slags forekommer så at sige aldrig i dansk. Hovedreglen er at vi aldrig lader et ord ende på to ens konsonanter. Men det forekommer i nogle ganske få nyere fremmedord, og hvis et sådant ord sættes sammen med et ord som begynder med samme konsonant, kan vi faktisk få tre ens konsonanter efter hinanden:

blufffoto, volleyballeder, candyflosssalg, stresssymptom, kilowatttæller, jazzzone

I 1918 dukkede det tyske ord *Stilleben* op i den danske retskrivningsordbog. Men med tre l'er: *Stilleben*, efter retskrivningsreformen 1948: *stilleben*. Det er jo logisk nok. *still + leben* giver *stilleben*.

Nu var der bare det ved det at tyskerne selv stavede det med kun to l'er. Det hænger sammen med en tysk retskrivningsregel der siger at hvis der i en sammensætning opstår en gruppe på tre ens konsonanter, så skal den reduceres til to ens konsonanter:

Ballett + Tänzer > Ballettänzer (balletdanser)

Schiff + Fahrt > Schiffahrt (skibsfart)

Ball + Lokal > Ballokal (balsal)

Kamm + Muschel > Kammmuschel (kammusling)

Still + Leben > Stilleben

Den eneste rimelige forklaring på at *stilleben* i dansk har fået tre l'er, må være at man har villet modarbejde den misforståelse at ordet var sammensat af *stille* og *ben* og havde den tilsvarende udtale *stille-ben*, som man faktisk hører engang imellem.

Da man arbejdede med at forberede 1986-udgaven af Sprognævnets Retsskrivningsordbog (»den grønne«), studerede man naturligvis over den spøjse stavemåde *stilleben*. Og da tyskerne jo kunne klare sig med to l'er, besluttede redaktionen at det måtte det danske folk også kunne. Derfor indførtes med 1986-ordbogen den officielle stavemåde *stilleben* som den eneste korrekte.

I 1996 har de tysksprogede stater – Tyskland, Schweiz og Østrig – vedtaget en retskrivningsreform som skal gennemføres i løbet af nogle år. En af nyhederne er at reglen om konsonantreduktion bortfalder. Det vil sige at man nu skal skrive

Ballettänzer, Schiffahrt, Balllokal, Kammmuschel osv.

Og det indebærer naturligvis at det nu på tysk skal være *Stilleben*!

Dette vil dog ikke få konsekvenser for forholdene i Danmark.

Erik Hansen

Facitliste til Sprogviden

1. Subjekt *han*, verbum *forsikrede*, objekt *at døren ikke havde været åbnet*. Objektet (genstandsleddet) består altså af en ledsætning (bisætning).

delelse om at et beløb er udbetalt til en person eller en institution.
2. ca. 64.000
3. Tegnet & opstod i det gamle Rom, på Ciceros tid. *Og* hedder på latin *et*. Skriver man *e* som et omvendt treltal E, så kan man for at spare tid og plads sætte den vandrette tværstreg fra *t*et på den nederste bue, trelallets underkæbe, og så står der *e + t* sammenkrevet. Det er der så blevet ciseleret videre på.
4. Her kommer det korrekte:

Osteboks bestående af smelteost, BabyBel, skæreost, brie og solbærsyltetøj.

Vi er gået ud fra at *BabyBel* er et krukke varenavn.
5. ammunition, dilemma, egoist, kulminere, lotteri.
6. 'I er bagefter', 'hold kæft', 'stil ind', 'feminist', 'stor bil', 'nummerplader' og 'nulevende'.
7. c; se Retskrivningsordbogen (1996) § 21.
8. Hidtil har ordet kvittering betegnet en skriftlig bekræftelse på at en person eller institution har modtaget noget, fx et pengebeløb, af en anden. Nu betegner kvittering også en med
9. b.
10. Teksten er fra »Lucidarius«, et oplysende skrift som fortæller om kristendommen og om verdens tilblivelse og indretning. Her beskrives indbyggerne i Indien:

Der næst er der folk, de har ikke mere end én fod. Den er så bred og sådan skabt at de kan skjule sig med foden for regn og sne, for de har ikke andre huse end den samme brede fod. Og med den fod løber de så hurtigt som fuglen flyver.

Sprogviden

1. Hvilke sætningsled indeholder følgende sætning?
Han forsikrede at døren ikke havde været åbnet.
2. Hvor mange ord er der i 1996-udgaven af Dansk Sprognævns Retskrivningsordbog (>den grønne«):
ca. 60.000, ca. 64.000, ca. 80.000
3. Hvordan er krusedullen & kommet til at betyde 'og'?
4. Fra DSB's togmenu november/december 1996. Find stavfejlene og prøv, ikke at miste appetitten:
Ostebox bestående af: Smelteost, Babybel, skæreost, Brie og solbær syltetøj.
5. Følgende ord er af forfatteren Knud Hjortø foreslået som afløsning for visse fremmedord i dansk (1933). Hvilke fremmedord?
Skydeforraad, Tvevalg, Jegdyrker, toppe, Lykkehjul.
6. Her er et par danske nummerplade-tekster lavet efter amerikansk forbillede (Jf. artiklen »Platituder« i Mål & Mæle 19:3):
[IRBGFTR], [HLDKFT],
[S10LIND], [5NIST], [S2RBL],
[NMRPLDR], [0EVND].
Hvad kan de betyde?
7. I hvilke af nedenstående tilfælde er apostroffen korrekt i dansk:
a. Clinton's valgsejr,
b. Det Kgl. Teater's billetsalg,
c. Kong Hans' regeringstid,
d. Ministeriet for Kulturelle Anliggender's bygninger,
e. Johannes Brahms' es 3. symfoni
8. Når man trækker kontanter i en pengeautomat, bliver man spurgt om man ønsker *kvittering*. Det er en ny brug af ordet, Hvilken?
9. Hvad er en *logograf*?
a. et apparat som automatisk kan omsætte talt sprog til skrift
b. en der skriver taler for andre
c. en tekstforfatter på et reklamebureau
d. talepædagog med speciale i stammen
10. Her kommer et stykke fra et dansk håndskrift fra o. 1450. Kan De forstå det?
Ther næst ær falk, thee hauæ ey meræ æn æn fodh. han ær saa breth oc saa skapt at the mwæ skiulæ thøm meth fodhen for reyghen oc snee, fore the hauæ ey andræ hwss æn then sammæ brethe fodh. han er hwll som eth trw. Oc meth then fodh løpæ thee saa snart som fuglæn fluer.